E-Bezpečí 2018, 3(2): Page 31-40. Univerzita Palackého v Olomouci. ISSN 2571-1679.
Online: https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=1335

KDO JSOU VLASTNĚ PACHATELÉ KYBERŠIKANY?

Kamil KOPECKÝ

Při analýze chování pachatelů šikany jsme byli léta zvyklí úlohu a pozici pachatele zjednodušovat – pachatel byl jednoduše agresor, kterého bylo třeba potrestat. S příchodem kybernetických forem šikany se však situace stala složitější – u řady pachatelů dochází k tzv. přepínání rolí (z oběti na pachatele) a svůj útok vnímají jako oprávněnou pomstu za násilí, které vůči nim spáchal někdo jiný. U dalších pachatelů je pak kyberšikana spíše nezvládnutým žertem, který se vymknul kontrole (např. v prostředí sociálních sítí). Na pachatele kyberšikany se proto podíváme podrobněji.

Kdo jsou vlastně pachatelé?

Pachatelé kyberšikany tvoří heterogenní skupinu, ve které nalezneme dívky i chlapce, osoby s nízkým i vysokým sociálním statutem, děti s nižším i vyšším sebevědomím a různými kognitivními schopnostmi. Co to v praxi znamená? Že **mezi pachateli najdeme stejně tak žáky s dobrým i špatným prospěchem, bohaté i chudé, děti chytřejší i méně chytré** apod.

Pachatelé kyberšikany si zpravidla kladou za cíl zranit, vystrašit a ponížit oběť, a to buď veřejně, nebo v soukromí (Kohut, 2007), nicméně v posledních letech se objevuje stále více případů, kdy ke kyberšikaně došlo neúmyslně – pachatel nechtěl oběti ublížit, ale pouze se pobavit na její úkor (případně pobavit konkrétní skupinu –

např. spolužáky). Bohužel postupně ztratil nad kyberšikanou kontrolu.

Základní klasifikace pachatelů kyberšikany vychází z charakteristiky agresorů v rámci tradiční šikany. Agresory lze pro základní pochopení rozdělit na dvě skupiny.

Na jedné straně existují agresoři, kteří mají ***nižší sebevědomí, snížené sociální dovednosti, trpí pocity nejistoty, nedostatečného uznání a osamělostí*** (Shariff, 2008). V kolektivu bývají neoblíbeni a šikanování ostatních je reakcí na pocit vlastní nedostatečnosti a frustrace – šikanují, protože získaný pocit moci jim pomáhá kompenzovat jejich vlastní nedostatky (Černá, Dědková, Macháčková, Ševčíková, & Šmahel, 2013). Často tak šikanují proto, aby si upevnili svoji pozici ve skupině a uspokojili svou touhu po převaze a moci (Olweus, 1993).

Na straně druhé však existují agresoři, kteří jsou naopak v kolektivu ***uznávaní, mají velký okruh přátel, vyšší sociální dovednosti i sebevědomí a tyto vlastnosti využívají k obratnému manipulování ostatních*** (Sutton, Smith, & Swettenham, 1999). Tento typ agresorů dokáže dobře odhadnout jednotlivé procesy ve skupině a využít je ve svůj prospěch – šikana je pak nástrojem pro získání dobrého postavení v kolektivu.

Mezi základní motivy, které se při šikanování uplatňují, patří (Kolář, 2011; Šmahaj, 2014):

a) *motiv upoutání pozornosti* – agresor se snaží být středem pozornosti, snaží si získat přízeň spolužáků,
b*) motiv zahnání nudy* – šikanování přináší agresorovi vzrušení a zábavu,
c) *motiv Mengeleho* – agresor zkoumá, co oběť vydrží, dochází ke stupňování těchto pokusů, a to jak na psychické, tak fyzické úrovni,
d) *motiv prevence* – častý pro oběti šikany, které přejdou do nového prostředí a ve snaze předejít šikanování začnou samy šikanovat, případně se přidají k nějakému agresorovi,
e) *motiv vykonat něco velkého* – tento motiv u neúspěšných žáků vyvolává pocit, že prostřednictvím šikanování jsou schopni výkonu a že se oni sami stávají příčinou významného děje.

Mezi další motivy (Ministerstvo školství, 2009) patří *nuda, kulturní konflikty, spory ve třídě, rozpad přátelství, proměna třídního kolektivu, zveřejnění osobních informací* apod.

U kyberšikany nalezneme také oba dva základní typy agresorů, nicméně velmi často se realizátory kyberšikany stávají právě samotné oběti tradiční šikany, které si v **kyberprostoru především kompenzují to, co zažívají v reálném světě** (Chráska, Kopecký, Krejčí, & Szotkowski, 2012; Kopecký, Szotkowski, & Krejčí, 2014; Ybarra & Mitchell, 2004). Tyto oběti chtějí agresorům jejich chování oplatit, případně si vylepšit své vlastní postavení v rámci sociální skupiny oslabením pozic jiných vrstevníků. Někdy tyto pachatele označujeme jako *oběti/agresoři (bully-victim)* – právě ti si ze svých zkušeností odnášejí nejvíce negativních důsledků.

Specifický typ pachatelů představují tzv. *neúmyslní pachatelé kyberšikany* (dále v textu).

Co se týče rozdílů mezi kyberšikanou u jednotlivých pohlaví, výsledky zahraničních výzkumů jsou rozporuplné, některé výzkumy dokladují, že se oběťmi a také útočníky stávají zejména dívky (Willard, 2007) (chlapci jsou pak častěji oběťmi tradiční šikany), některé výzkumy rozdíly v pohlaví neprokazují (Slonje & Smith, 2008), další výzkumníci potvrzují převahu chlapců (ať již v pozici oběti či útočníka) (Aricak et al., 2008).

V českém prostředí se často k odlišení jednotlivých typů agresorů využívá klasifikace, vycházející zejména z motivace agresora pro realizaci kyberšikany, která byla publikována prostřednictvím serveru Stop Cyberbullying (WiredSafety.org, 2005). Na základě zjednodušeného překladu a výkladu původní klasifikace (Kavalír & Rottová, 2009) došlo v českém prostředí k chybnému rozlišení následujících typů agresorů – typ *pomstychtivý andílek*, agresor *bažící po moci*, typ *sprosté holky*, typ *neúmyslný agresor* (Kavalír & Rottová, 2009; Vašutová et al., 2010). Jednotlivé typy se pokusíme s využitím původního (anglického) zdroje blíže popsat.

Typ Anděl pomsty („The Vengeful Angel“)

Základem motivace prvního typu agresora je **odplata, pomsta za příkoří, které se stalo samotnému pachateli nebo jeho**

přátelům. Pachatel sám sebe nevnímá jako někoho, kdo páchá šikanu či kyberšikanu, vnímá se jako ten, kdo napravuje spáchané křivdy a chrání sebe a ostatní před „padouchy“, na které sám útočí. Anděl pomsty zahrnuje typické oběti tradiční šikany či kyberšikany, u kterých proběhlo přepnutí role a stali se z nich útočníci. Tento typ agresora se také snaží chránit své přátele, kteří se stali oběťmi šikany či kyberšikany. Andělé pomsty většinou útočí sami, mohou však pro kyberšikanu motivovat a aktivně do ní zapojit i nejbližší přátele a osoby, které byly nyní šikanovanou obětí původně šikanovány (nebo se jako šikanované vnímaly). Agresor patřící k tomuto typu si potřebuje uvědomit, že by neměl brát právo do svých rukou a že oplácení šikanování šikanováním celý problém pouze zhoršuje.

Typ („Power-Hungry“ & „Revenge of the Nerds”)

Typ agresora, který je označovaný jako „power-hungry aggressor”, tedy agresor „bažící po moci”, **touží především dávat ostatním najevo svou autoritu a vnucovat jim svou vůl** i. Tito pachatelé chtějí ostatním ukázat, že jsou dostatečně silní přinutit ostatní dělat to, co sami chtějí, případně ostatní ovládat prostřednictvím strachu. Vyžadují publikum – publikum nemusí být početné, může být složeno z několika přátel nebo spolužáků. Potřebují, aby byli vnímáni jako silní a hroziví, často se svými aktivitami chlubí. Chtějí vyvolat reakci publika, a aby této reakce dosáhli, stupňují své útoky tak dlouho, než příslušnou odezvu vyvolají.

Většina agresorů tohoto typu byla či je obětí tradičních forem šikany (fyzické či verbální), proto také mezi tyto pachatele často patří menší, fyzicky slabší děti. Mezi těmito pachateli se často objevují také dívky. Většinou jde o osoby, které nejsou příliš populární a oblíbené. Tito pachatelé jsou často technicky zdatní, někdy jsou proto označovány za tzv. nerdy a jejich útoky za tzv. „revenge of the nerds“ (pomstu nerdů). Jejich záměrem je především vystrašit a ztrapnit vyhlédnutou oběť. Agresoři jsou v kyberprostoru posilováni anonymitou a také tím, že nemusí být s obětí nikdy konfrontováni. Tento typ agresorů zpravidla své aktivity dobře utajuje a zřídkakdy si uvědomuje závažnost svých činů. Často také využívají kyberšikanu v zastoupení. Na základě výše uvedeného lze říci, že tento typ pachatelů patří k nejnebezpečnějším ze všech (WiredSafety.org, 2005).

Typ Zlé dívky („Mean Girls”)

Pachatel tohoto typu provozuje kyberšikanu zejména proto, že se **nudí a hledá zábavu**. Agresory jsou v tomto případě nejčastěji dívky. Ty se pak v útocích zaměřují nejčastěji na jiné dívky, méně často na chlapce. Kyberšikana realizovaná tímto typem agresora je obvykle páchána ve skupině, případně je skupinou alespoň plánována. Tento typ kyberšikany vyžaduje publikum (agresoři chtějí, aby publikum vědělo, že mají dostatek sil šikanovat ostatní). Cílem útočníků je především pobavit se – a to na úkor vyhlédnutých obětí. Pachatelé touží po obdivu a jejich útoky jsou přiživovány pasivitou přihlížejících, kteří v průběhu kyberšikany nezasáhnout a nechají útok dále probíhat. Agresorky kyberšikany zanechají tehdy, pokud ve své činnosti nenajdou takovou zábavu, kterou hledaly (Kavalír & Rottová, 2009; Vašutová et al., 2010; WiredSafety.org, 2005).

Neúmyslný pachatel („Inadvertent Cyberbully”)

Neúmyslný pachatel **sám sebe nevnímá jako agresora, do kyberšikany se zapojuje bezděčně, neplánovaně, neúmysln**ě. Tito pachatelé mají ve zvyku reagovat ve vzteku, nebo když jsou frustrováni, nepřemýšlejí o následcích svého jednání (Vašutová et al., 2010). Často na internetu vystupují pod cizí identitou, pod kterou mohou posílat typické šikanující zprávy ostatním uživatelům. Jejich motivy se dají definovat slovy „můžu” a „legrace”. Neúmyslní pachatelé kyberšikany často věří, že bylo jejich chování neškodné, pouze se bavili nebo si s obětí pohrávali.

Neúmyslný pachatel se při vtipkování může agresivně chovat i k některému ze svých přátel, ten však nepozná, kdo je odesilatelem zpráv a nakolik jsou tyto zprávy myšleny vážně. Obvykle je takto šikanující jedinec překvapený, je-li po vypátrání označen za agresora (Kavalír & Rottová, 2009; WiredSafety.org, 2005).

Jak je to s těmi jedničkáři?

Velmi zajímavé výsledky o původcích kyberšikany poskytují Hinduja a Patchin (R. a Sabella et al., 2013), kteří zjistili, že studenti, kteří byli ve škole hodnoceni známkami A („jedničkáři“), se častěji stávají původci a oběťmi kyberšikany, na rozdíl od studentů, kteří mají známky horší (C, D). **Z toho, jak je žák či**

student ve škole úspěšný, nelze vyvozovat, že nebude týrat ostatní vrstevníky a nebude původcem kyberšikany. Z tohoto důvodu není snadné původce kyberšikany v komunitě dětí identifikovat a v řadě případů byli učitelé i rodiče šokováni, že někteří velmi dobří žáci či studenti mohou být do šikany či kyberšikany zapojeni. Je mýtem, že by původci kyberšikany byli mezi učiteli a dětmi všeobecně známí („známé firmy“). Další mýty popisujeme např. zde.

Při posuzování úlohu agresorů kyberšikany je **nutné posuzovat nejenom to, co svým chováním způsobili, ale také odhalit příčinu jejich chování** (mohou být oběťmi, které zvolily špatnou formu obrany).
Samozřejmě **příčina jejich chování je nezbavuje odpovědnosti, nicméně hraje svou úlohu např. při stanovení trestu a nápravných opatření v rámci třídy**.

Kamil Kopecký, E-Bezpečí

Zástupné důvody k realizaci šikany a kyberšikany v prostředí škol dle ČŠI

V roce 2016 vydala Česká školní inspekce rozsáhlý materiál zaměřený na prevenci rizikového chování v prostředí škol *Tematická zpráva – Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách* (Česká školní inspekce, 2016), který obsahuje velké množství informací o výskytu rizikových jevů v prostředí základních a středních škol a také informace o způsobech realizace preventivních aktivit na jednotlivých školách. Součástí materiálu je rovněž přehled zástupných důvodů pro realizaci šikany, které byly zdokumentovány jednotlivými školami.

Tabulka: Převažující důvody pro realizaci šikany v prostředí českých škol dle ČŠI

Zástupný důvod	Podíl případů (%)
Osobnostní charakteristika oběti	42,1
Sociální znevýhodnění (např. oblékání, absence mobilního telefonu)	20,6
Fyzická odlišnost (např. obezita, neobratnost, tělesně slabší jedinec)	18,3
Zdravotní postižení,	7,9

znevýhodnění	
„Nováčkovství“ (nově příchozí člen skupiny)	5,6
Národnost, etnicita	4,8
Jiné (nadřazenost starších žáků vůči mladším)	4,8
Gender	4,0

Zdroj: Česká školní inspekce, 2016

Převažující důvody pro realizaci šikany odpovídají také důvodům, proč děti realizují agresi v kybersvětě, lze je proto zařadit mezi „spouštěče“ kybernetické šikany.

Co říci závěrem?

Při posuzování úlohy agresorů kyberšikany je nutné posuzovat nejenom to, co svým chováním způsobili, ale také odhalit příčinu jejich chování (mohou být oběťmi, které zvolily špatnou formu obrany). Samozřejmě příčina jejich chování je nezbavuje odpovědnosti, nicméně hraje svou úlohu např. při stanovení trestu a nápravných opatření v rámci třídy.

Pro E-Bezpečí
Kamil Kopecký

Zdroje:

Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. Cyberpsychology & Behavior : The Impact of the Internet, Multimedia and Virtual Reality on Behavior and Society, 11(3), 253–61. https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0016

Černá, A., Dědková, L., Macháčková, H., Ševčíková, A., & Šmahel, D. (2013). Kyberšikana - průvodce novým fenoménem. Grada Publishing, a.s.

Česká školní inspekce. (2016). Tematická zpráva - Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách.

Praha.

Chráska, M., Kopecký, K., Krejčí, V., & Szotkowski, R. (2012). Is a victim also and attacker? Research of cyberbullying at Czech pupils and students in the whole Czech Republic 1. Journal of Technology and Information Education, 4(1), 75–79. https://doi.org/10.5507/jtie.2012.013

Kavalír, A., & Rottová, N. (2009). Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele. Plzeň.

Kohut, M. R. (2007). The Complete Guide to Understanding, Controlling, and Stopping Bullies & Bullying: A Complete Guide for Teachers & Parents. Atlantic Publishing Company. Retrieved from https://books.google.com/books?id=YXIRDFMEVMAC&pgis=1

Kolář, M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Portál.

Kopecký, K., Szotkowski, R., & Krejčí, V. (2014). Nebezpečí internetové komunikace IV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2009). Co dělat, když - intervence pedagoga. Příloha č. 7 - Kyberšikana. Praha.

Olweus, D. (1993). Bullying at school. Knowledge base and an effective intervention program. Blackwell Publishing.

Shariff, S. (2008). Cyber-Bullying: Issues and Solutions for the School, the Classroom and the Home. Retrieved from https://books.google.com/books?hl=cs&lr=&id=qqwHcNLVDwUC&pgis=1

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying? Scandinavian Journal of Psychology, 49(2), 147–54. https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

Sutton, J., Smith, P., & Swettenham, J. (1999). Social cognition and bullying: Social inadequacy or skilled manipulation?, 435–450. https://doi.org/10.1348/026151099165384

Šmahaj, J. (2014). Kyberšikana jako společenský problém. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

Vašutová, M., Bartlíková, K., Kitliňská, J., Moravec, V., Nevřala, J., & Panáček, M. (2010). Proměny šikany ve světě nových médií. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Willard, N. (2007). Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress (1st ed.). Champaign, IL: Research Press.

WiredSafety.org. (2005). STOP cyberbullying: What methods work with the different kinds of cyberbullies? Retrieved January 27, 2016, from http://stopcyberbullying.org/parents/howdoyouhandleacyberbully.html

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines, 45(7), 1308–16. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x

Poznámka:

Upravená podoba textu je součástí práce:
Kopecký, K. Kyberšikana a její specifika v prostředí systému primární prevence rizikového chování. Olomouc: Univerzita Palackého, 2018.